

УДК: 343.985-058.55:343.615

Строк І. А.,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕНІ УМИСНИХ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЗАПОДІЯНИХ У СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Актуальність статті полягає в тому, що допит підозрюваного та обвинуваченого є складною слідчою дією. Дану слідчу дію слід вважати невідкладною. Допит дозволяє не тільки отримати необхідні відомості для встановлення істини у справі, але є засобом захисту особи від підозри, яка виникла щодо неї. Метою дослідження є визначення особливостей тактики допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання: виокремлення типових ситуацій поведінки підозрюваного під час допиту та надання науково обґрунтованих рекомендації слідчим щодо управління такими ситуаціями. У статті досліджено особливості проведення допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Визначено обставини, які слідчий повинен встановити під час допиту. Наголошено на особливостях застосування тактичних прийомів в залежності від моделі поведінки підозрюваного під час допиту. Окреслено типові моделі поведінки підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання під час допиту. Наголошено, що показання підозрюваного або обвинуваченого співставляються з іншими матеріалами справи та піддаються оцінці. До категорії слідчих (розшукових) дій, через які встановлюється правдивість свідчень підозрюваних відноситься очна ставка, яка може проводитися між будь-якими особами, що раніше давали свідчення. Як правило, очна ставка між потерпілим і підозрюваним дозволяє слідчому застосувати вплив правдивими свідченнями на підозрюваного і схилити його до зізнання у вчиненні злочину. Разом з тим очна ставка має і певні особливості. Вона дозволяє в деталях встановити і роль потерпілого у тому, що відбулося. Може бути встановлено, що сам потерпілий був ініціатором конфлікту, а інколи і спровокував особу до нанесення тілесних ушкоджень.

Ключові слова: розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, слідча тактика, тактика допиту підозрюваного.

Актуальність теми. Допит підозрюваного та обвинуваченого є складною слідчою дією. Дану слідчу дію слід вважати невідкладною. Допит дозволяє не тільки отримати необхідні відомості для встановлення істини у справі, але є засобом захисту особи від підозри, яка виникла щодо неї.

Стан дослідження проблеми. Тактика допиту поставала предметом досліджень багатьох науковців, як: В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.Ф. Волобуєва, Т.С. Волчецької, І.Ф. Герасимова, М.В. Даньшина, В.А. Журавля, О.Н. Колесніченка, С.Ю. Косарева, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, В.О. Малярової, В.О. Образцова, В.Д. Пчолкіна, В.М. Стратонова, Р.Л. Степанюка, В.В. Тіщенко, С.С. Чернявського, С.Н. Чурілова, В.М. Шевчука, В.В. Шендрика, В.Ю. Шепітька, В.Б. Щура, М.П. Яблокова та є досить розробленою у криміналістиці. Проте, особливості допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання досі залишається поза предметом наукових досліджень.

Метою дослідження є визначення особливостей тактики допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання: виокремлення типових ситуацій поведінки підозрюваного під час допиту та надання науково обґрунтованих рекомендацій слідчим щодо управління такими ситуаціями.

Наукова новизна дослідження. Визначено особливості тактики допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, виокремлено типові ситуації поведінки підозрюваного під час допиту та надано науково обґрунтованих рекомендацій слідчим щодо управління такими ситуаціями.

Виклад основного матеріалу. За загальним правилом, допит підозрюваного слід проводити одразу після його затримання, не даючи можливість обмірковувати своє становище, обрати загальну лінію поведінки, проаналізувати обсяг доказової інформації, що має слідчий, та протистояти досудовому розслідуванню [1, с. 427]. Виключення можуть становити випадки, коли підозрюваний перебуває у стані алкогольного (наркотичного) сп'яніння або у важкому стані внаслідок отримання тілесних ушкоджень, які йому завдав потерпілий, що чинив активний опір. Для проведення якісного допиту підозрюваного слідчому слід детально вивчити всі матеріали кримінального провадження та всю наявну інформацію про особистість підозрюваного (біографію, сімейний та соціальний стан, поведінку в побуті, відносини з сусідами тощо), визначити перелік питань і скласти план допиту, визначити прийоми і методи, що будуть застосовані, також підготувати речові докази, які можуть бути використані під час запланованих тактичних прийомів [2, с. 459].

Після з'ясування паспортних і біографічних даних від підозрюваного слід дізнатися, чи не вчиняв він раніше злочини або адміністративні правопорушення, і які покарання за це поніс. Слід урахувати, що надані підозрюваним відомості особистого характеру (особливо за відсутності в нього особистих документів) підлягають обов'язковій перевірці, оскільки він може повідомити про себе неправдиві дані. Встановлення фактичної сторони події, як правило, слід розпочинати зі з'ясування того, де саме підозрюваний знаходився і чим займався у той час, як було вчинено злочин. Подальші тактичні особливості проведення допиту залежать від ставлення підозрюваного до події, що розслідується: чи визнає свою вину, чи погоджується давати показання, або намагається надати неправдиві показання з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Якщо

підозрюваний погоджується давати показання, вони повинні бути максимально детально відображені у протоколі допиту – незалежно від того, вважає слідчий їх правдивими, чи навпаки. Якщо підозрюваний визнає вину, слідчий, як правило, вислуховує вільну розповідь підозрюваного про обставини події, після чого задає питання, які конкретизують надану підозрюваним інформацію. Як і при допитах потерпілого і свідків, слідчий повинен встановити: 1) характер взаємовідносин між підозрюваним і потерпілим; 2) місце, час, обстановку вчинення злочину; 3) мотиви і цілі, якими керувався підозрюваний, наносячи потерпілому тілесні ушкодження; 4) чи погрожував заздалегідь підозрюваний потерпілому; 5) яким чином і з якою метою він зустрівся з потерпілим; 6) що стало безпосереднім приводом до насильницьких дій та виникнення емоційного стану сильного душевного хвилювання; 7) яким саме способом нанесено тілесні ушкодження, у якій послідовності, за допомогою яких знарядь, які поранення отримав потерпілий; 8) якими були дії підозрюваного після нанесення ним тілесних ушкоджень; 9) хто був свідками події; 10) чи є, на думку підозрюваного, обставини, які пом'якшують його відповідальність.

У залежності від обставин події і обсягу добутої під час допиту інформації, показання підозрюваного слід конкретизувати, ставлячи уточнюючі і додаткові запитання. Коли підозрюваний під час допиту повідомляє відомості, які спростовують позицію потерпілого, слід дізнатися в нього, хто може підтвердити наведені обставини. Якщо підозрюваний заявляє, що діяв у стані необхідної оборони, крайньої необхідності або афекту, викликаного неправомірною поведінкою потерпілого, слідчий під час допиту повинен встановити і зафіксувати усі відомості, які підтверджують позицію підозрюваного. Якщо на місці події знайдено речі, предмети, які ймовірно належать підозрюваному, слід запитати, чи є у нього предмети, аналогічні знайденим, і де вони знаходяться. Слід мати на увазі, що підозрюваний не несе відповідальності за давання завідомо неправдивих показань. Відповідно, до його показань слід поставитись критично, особливо ураховуючи, що підозрювані схильні викривляти обставини події, вигороджуючи себе і подільників.

У тому випадку, коли підозрюваний не визнає власної вини у вчиненні злочину і навіть заявляє про наявність алібі, слід також максимально детально зафіксувати у протоколі допиту усі відомості, які він повідомить, та усі його заперечення проти позиції слідчого. Детальна фіксація усіх відомостей, що надасть підозрюваний, який не визнає власну вину, дозволить їх у подальшому належним чином перевірити. Тактичні особливості допиту підозрюваного в таких випадках залежатимуть конкретних обставин події, особистості підозрюваного і тієї сукупності доказів, яка є у розпорядженні слідчого на момент допиту.

Тактичні прийоми можуть зводитись як до емоційного впливу (схиляння до зізнання та щирого каяття як шляху пом'якшення покарання за вчинений злочин, створення у підозрюваного перебільшеного уявлення про наявну інформованість та ін.), так і до пред'явлення наявних доказів, що викривають підозрюваного (попередньо розпитавши його про обставини, що пов'язані з цими доказами) тощо. У подальшому з підозрюваним, який заперечує свою вину у вчиненні злочину, доцільно провести повторний

допит, під час якого застосувати тактичні прийоми, які дозволять спростувати наведені ним раніше неправдиві відомості – ознайомити з показаннями інших осіб (співучасників, свідків, потерпілого), пред'явити речові докази, висновки експерта, інші документи.

Предмет допиту підозрюваного залежить від виду злочину і визначає побудову програм-рекомендацій, які впливають на його результативність. Програми-рекомендації, як і сам предмет допиту, мають диференційований характер і залежать від конкретного виду злочину, спричиненої шкоди, типової слідчої ситуації і позиції підозрюваного під час допиту [3, 260].

Під час допиту підозрюваного слід ретельно з'ясувати всі обставини заподіяння тілесних ушкоджень. Навіть коли особа визнає свою провину у скоєному не слід нехтувати детальною фіксацією його показань у протоколі слідчої дії. У подальшому ця інформація може бути використана для встановлення співучасників, умислу на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, мотиву, мети та обставин, що сприяли вчиненню злочину.

Коли підозрюваний заперечує причетність до злочину чи намагається перекручувати реальні обставини вчинення злочину – це вказує про наявність конфліктної ситуації, що проявляється з надання неправдивих свідчень. Щодо такої ситуації, як зазначає В.А. Журавель, визначальні завдання щодо застосування організаційно-тактичних засобів слід спрямовувати на нівеляцію такої конфліктної ситуації та отримання максимуму правдивих даних. Вказане завдання за своєю природою є тактичним, а його вирішення повинно бути реалізовано за рахунок використання системи тактичних прийомів, скерованих на встановлення психологічного контакту та викриття неправди. Зміст цих прийомів визначається причиною виникнення конфлікту та мотивами надання особою неправдивих свідчень [4].

У такій ситуації потрібно ретельно зафіксувати у протоколі усі пояснення підозрюваного. Надалі це сприятиме викриттю неправди при співставленні його свідчень із іншими доказами по справі, які є об'єктивними і не можуть бути спростовані допитуваною особою.

При розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, які заподіяні групою осіб в слідчій практиці застосовується такий тактичний прийом допиту, коли допит супроводжується графічним зображенням обстановки події, про яку дають кожен із допитуваних надає усні пояснення. Слідчий, на основі протоколу огляду місця події малює схему місця події із зображенням на ній основних предметів. Після того як допитувана особа надала відомості щодо своїх дій на місці події і щодо дій співучасників злочину, їй пропонують вказати на схемі де знаходився потерпілий та інші учасники події, надати пояснення дій кожного з них. Така схема виступає в якості графічного додатку до протоколу допиту. Співставлення схем кожного із допитаних співучасників дозволяє встановити невідповідність їх свідчень фактичним обставинам кримінального провадження, викрити неправду та встановити дійсні обставини справи.

Непоодинокими є випадки, коли підозрювані вдаються до перекручень дійсних обставин заподіяння тілесних ушкоджень стверджують про те, що їх дії були реакцією на протиправну поведінку потерпілого або вони були здійснені у межах необхідної оборони).

Саме тому, допиту таких осіб має передувати детальна підготовка. Після дослідження матеріалів кримінального провадження слід спрогнозувати, які припущення про свою невинуватість може зазначити підозрюваний, а також які запитання та в якій послідовності слід поставити допитуваному, які предмети і документи та в якій послідовності слід пред'явити йому в процесі допиту для виявлення неправди у свідченнях. Велику увагу слід приділяти перевірці алібі підозрюваного або обвинуваченого.

При перевірці алібі слід допитати, по-перше, суб'єкта або суб'єктів алібі, якщо воно заявлено групою осіб – підозрюваних або обвинувачених у заподіянні тілесних ушкоджень, по-друге, свідків алібі, осіб, які підтверджують його або на яких посиляється підозрюваний, по-третє, потерпілого, за умови, якщо він вважає суб'єкта алібі особою, яка заподіяла тілесні ушкодження.

Обираючи тактику допиту слід враховувати, що не тільки один і той самий тактичний прийом може бути реалізований різними засобами, а й самі засоби (предмети, документи, інші носії інформації) можуть бути застосовані у різних формах. Так, тактичний прийом «створення у допитуваного враження про високий рівень поінформованості слідчого» може бути застосований шляхом постановки запитань, які відображають освіченість про предмет розмови, розповіддю про те, як розвивалася подія, демонстрацією доказів або комбінацією зазначених та інших засобів. Доказ може бути застосований під час допиту різноманітними способами: через повідомлення слідчим про його наявність, пред'явлення протоколу про його вилучення, демонстрацію самого доказу або його фотокартки [6].

В процесі допиту особи, що вчинила злочин для викриття неправдивості її показань доцільно використовувати тактичні комбінації. Слід звернути увагу на те, що у поглядах науковців на зміст тактичних комбінацій спостерігаються певні зміни. Якщо раніше Р.С. Белкін під тактичною комбінацією розумів такі тактичні прийоми допиту, як «слідчі хитрощі», «психологічні пастки» [7], то в останніх роботах, у розділах, присвячених тактиці допиту при викритті у брехні, про них навіть не згадується. Навпаки, наголошується на неприпустимості змішування тактичних комбінацій з обманом допитуваного. Обман – це повідомлення брехливих відомостей або перекручування істинних фактів. Під тактичною комбінацією він пропонує розуміти створення ситуації на підставі істинних фактів, які можуть бути двояко – правильно чи неправильно – усвідомлені самим допитуваним [8]. Подібні рекомендації щодо викриття неправди в показаннях зустрічаємо в роботах інших науковців [9]. Це повною мірою відповідає правовим, етичним і психологічним основам допиту, створює об'єктивні передумови для того, щоб відмовитися від застосування в юридичній літературі, присвяченій прийомам викриття неправди в показаннях допитуваних, таких словосполучень як «слідчі хитрощі», «психологічні пастки», «обман» [10]. На дану обставину звертали увагу й інші автори, називали це професійним жаргоном та пропонували виключити його з офіційного і наукового застосування [11].

В основі тактичних комбінацій під час допиту лежить тактичний прийом створення умов, за яких у особи формується невірна оцінка ситуації. Такі обставини та умови у переважній більшості випадків

створюються штучно, ґрунтуються на об'єктивних явищах і процесах. Такий тактичний прийом розрахований на помилкову оцінку тієї чи іншої обставини допитуваним, дійсно причетним до цієї обставини. Проте, лише висловлювання про наявність доказів винуватості конкретної особи, як наголошує Є.Д. Лук'янчиков, як правило, недостатньо щоб переконати особу змінити обрану лінію поведінки. Тому з впевненістю можна сказати, в основі яких лежить неправда, і які не відповідають дійсності лише шкодять розслідуванню, а тому їх слід визнати неприпустимими до застосування [12].

Яскравим прикладом зазначеного може бути побічний допит, сутність якого, за твердженням В.О. Коновалової, полягає у з'ясуванні інформації про обставини, прямо не пов'язані з предметом допиту, але такими, що мають значення для встановлення істини [13].

В даному прийомі не має ні обману, ні примусу допитуваного до обрання однієї, помилкової позиції, ні впливу, що має навідний характер. Дезінформація особи, яка може стати наслідком застосування цього прийому цілком залежить від самого допитуваного.

Слід погодитись із твердженням А.Р. Ратінова та Ю.П. Адамова, що слідчому не потрібно вдаватися до неправдивих тверджень. В його арсеналі є великий запас інших засобів, таких як відмова повідомляти дані, про які бажають дізнатися зацікавлені особи, репліки і заяви, що допускають багатозначне тлумачення, замовчування, створення ситуацій, що приховують дійсність, різноманітні запитання, які можуть викликати ті чи інші здогадки допитуваного [14].

Показання підозрюваного або обвинуваченого співставляються з іншими матеріалами справи та піддаються оцінці. До категорії слідчих (розшукових) дій, через які встановлюється правдивість свідчень підозрюваних відноситься очна ставка, яка може проводитися між будь-якими особами, що раніше давали свідчення. Як правило, очна ставка між потерпілим і підозрюваним дозволяє слідчому застосувати вплив правдивими свідченнями на підозрюваного і схилити його до зізнання у вчиненні злочину. Разом з тим очна ставка має і певні особливості. Вона дозволяє в деталях встановити і роль потерпілого у тому, що відбулося. Може бути встановлено, що сам потерпілий був ініціатором конфлікту, а інколи і спровокував особу до нанесення тілесних ушкоджень.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тактика допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання є ситуаційно зумовленою. Тому виокремлені ситуації допиту та надані до них рекомендації сприятимуть підвищенню ефективності розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чаплинська Ю.А. Криміналістичне забезпечення підготовки і проведення слідчого експерименту. Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали між нар. наук.- практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 1 лют. 2017 р.). Дніпропетровськ, 2017. Ч. 2. С. 93–95.

2. Криміналістика: підручник / В.В. Пяковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
3. Шепитько В. Ю. Допит потерпілого: тактико-психологічний підхід слідства. Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наук. праць. Випуск 15. Харків : вид-во «Кроссроуд», 2008. С. 256-265.
4. Журавель В. А. Планування та прогнозування організаційно-тактичних засобів розслідування злочинів // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наук. праць. Випуск 15. Харків : вид-во «Кроссроуд», 2008. С. 266-273.
5. Синчук В. Криміналістична класифікація вбивств. Вісник Академії правових наук України. 2003. №1. С. 140-147.
6. Весельський В. К. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини / В. С. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. Київ: НАВСУ, 2004. 148 с.
7. Белкин Р. С. Тактика допроса // Криминалистика. Москва, 1976. 550 с.
8. Александров С. А. Правовые гарантии возмещения ущерба в уголовном процессе / Горький, 1976. 124 с.
9. Шепитько В. Ю. Криминалистика: Курс лекцій. Харьков: ООО «Одиссей», 2005. 368 с.
10. Беляєв Д. В. Психологічні засади викриття неправдивих показань обвинуваченого під час проведення допиту / Д. В. Беляєв, І. В. Солов'євич // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 31 жовтня 2008 року, Запоріжжя : у 2 ч. Запоріжжя : Юридичний ін-т ДДУВС, 2008. Ч. 1. С. 12-15.
11. Гончаренко В. Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві: навч. посібник. / В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран. Київ, 1994. 46 с.
12. Лук'янчиков Є. Д. Перевірка заяв і повідомлень про злочини у структурі досудового провадження / Є. Д. Лук'янчиков, П. А. Єрмаков // Науковий вісник НАВСУ. 2001. №3. С. 261-267.
13. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консум, 1999. 165 с.
14. Ратинов А. Лжесвидетельство. Москва, 1976. 157 с.

I. Strok

PECULIARITIES OF TACTICS OF INTERROGATION OF A SUSPECT IN THE COMMITMENT INTENTIONAL SERIOUS INJURIES CAUSED IN A STATE OF STRONG MENTAL EXCITEMENT

Актуальність статті полягає в тому, що допит підозрюваного та обвинуваченого є складною слідчою дією. Дану слідчу дію слід вважати невідкладною. Допит дозволяє не тільки отримати необхідні відомості для встановлення істини у справі, але є засобом захисту особи від підозри, яка виникла щодо неї. Метою дослідження є визначення особливостей тактики допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень,

заподіяних у стані сильного душевного хвилювання: виокремлення типових ситуацій поведінки підозрюваного під час допиту та надання науково обґрунтованих рекомендацій слідчим щодо управління такими ситуаціями. У статті досліджено особливості проведення допиту підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Визначено обставини, які слідчий повинен встановити під час допиту. Наголошено на особливостях застосування тактичних прийомів в залежності від моделі поведінки підозрюваного під час допиту. Окреслено типові моделі поведінки підозрюваного у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання під час допиту. Наголошено, що показання підозрюваного або обвинуваченого співставляються з іншими матеріалами справи та піддаються оцінці. До категорії слідчих (розшукових) дій, через які встановлюється правдивість свідчень підозрюваних відноситься очна ставка, яка може проводитися між будь-якими особами, що раніше давали свідчення. Як правило, очна ставка між потерпілим і підозрюваним дозволяє слідчому застосувати вплив правдивими свідченнями на підозрюваного і схилити його до зізнання у вчиненні злочину. Разом з тим очна ставка має і певні особливості. Вона дозволяє в деталях встановити і роль потерпілого у тому, що відбулося. Може бути встановлено, що сам потерпілий був ініціатором конфлікту, а інколи і спровокував особу до нанесення тілесних ушкоджень.

Keywords: investigation of intentional grievous bodily harm caused in a state of strong emotional excitement, investigative tactics, tactics of interrogation of the suspect.